

Tesettürlü Kadınlarda Öz Bakım ve Estetik Yönelimler

Fatma Zehra Fidan*

Öz

Modernite tarafından öngörülen bedensel güzellik kriterleri evrensel anlamda kabul görmüş, bu kriterlere ulaşma hedefiyle öz bakım pratikleri geliştirilmiştir. Son dönemlerde genel kabul gören estetik belirlenimler tesettürlü kadınlar tarafından da içselleştirilmiş, kadınların güzel olma/güzel görünme yönelimleri moderne göre şekillenmiştir. Tesettürlü kadınların güzellikle ilgili yönelimlerinin ve dinselliğin meydana getirdiği çelişkili repertuarlar dinsel yorumlarla yumuşatılmış, ancak tam olarak çözüme ulaşmamıştır. Modern toplum dünyasında tesettürlü kadının güzel temsili ve dindar erkekleri günahlardan koruma sorumluluğu söz konusu çelişkileri yumuşatan en temel argümanlardır.

Anahtar Kelimeler:

Modernite, tesettürlü kadın, güzellik, öz bakım, odak grup görüşmesi, içerik analizi.

---

* Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü - Manisa/Türkiye.
fatmazehrafidan@gmail.com

Giriş

Bu çalışmadaki temel amacımız, tesettürlü kadınların güzel olma/ güzel görünme çabası temelinde geliştirdikleri öz bakım ve estetik yönelimlerinin nasıl olduğunu anlamaktır. Böyle bir çaba, öncelikle araştırma nesnesinin, kendi çalışmamızda kadın bedeninin, nasıllığını anlamak istediğimiz kavramlar çerçevesinde irdelenmesini gerektirir.

Bedenin sosyoloji biliminin konusu olması ve “beden sosyolojisi” olarak kavramsallaştırılması, bireyin toplumsal yaşam içinde kültürel süreçler tarafından belirlenen mi yoksa söz konusu süreçleri belirleyen mi olduğuyla ilişkili tartışmaları da beraberinde getirmiştir (Demez 2009: 10). Toplumsal çözümlemede, bedenin merkezi bir konum almasının temel nedenlerinden bir tanesi tüketim toplumunun hazcı yapısındaki temel nesnesinin beden olmasıdır (Işık 1998). Modern toplumun *mükemmelleştirme* hedefine içkin olan kadın bedeni, tüketim toplumunun kendisini sürdürmek için kullandığı araçlardan biri haline getirilmiştir (Baudrillard 2004). Bu bakımdan bedenin tarihi denildiğinde, onu denetlemeye çalışan, parçalara bölen, sahip olduğu farklılıkları yadsıyarak modern toplum için bir değiş tokuş malzemesi haline getirmek üzere değiştirip örgütleyen süreç anlaşılır (Baudrillard 2011: 176).

Pacteau (2005), özgün tarihi içinde kadın bedenini tüketim toplumunun kendisini devam ettirme araçlarından biri kıldığı Batı dünyasında, hiçbir kadının kendisine atfedilecek veya ondan esirgenecek olan “güzellik” ten kaçamayacağını söyler (Pacteau 2005: 17, Dunkel et al. 2010). Modern toplumda kadın olmak demek, sürekli hitap edilmek, incelenmek, toplumsal yaşamın hemen her kategorisinde arzunun sürekli davet edilmesi demektir. Kadınlık arzuları, kusursuzluk ve ideal bedene ulaşma vaadiyle davet edilir. Özünde bunların hepsi bir tuzaktır; kadının kendi bedeniyle ilgili hoşnutsuzluğu, ideal bedene sahip olduğu takdirde kendisini çok iyi hissedeceği vaadiyle, sürekli daha iyisine ulaşma arzuları kamçılanarak yeniden düzenlenir (Coward 1993: 16-17, Hoepfner 2000, Mazur 198, Dunkel et al. 2010; Hesse-Biber et al. 2006, Kim 2007, Reece 1996).

Mazur (1986), kadınların kendilerine dayatılan güzellik imajını korumak için neden erkeklerden daha fazla acı çektiğini sorgulayarak, kadınlardaki güzel olma yönelimine cevap bulmaya çalışır. Ona göre aslında hem ka-

dınlar hem de erkekler görsel uyaranlarca harekete geçirilmektedir, fakat hemen hemen tüm doğal durumlarda erkeklerin diğer cinsin erotik görünümünü araştırmaları ve beğenilerini sunmaları daha fazla olasıdır. Yapılan çeşitli araştırmalarda erkeklerin öncelikle kadınların çekici özelliklerine, kadınların ise erkeklerin anlayış/ zekâ ve hassasiyetlerine dikkat ettiği ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak kadınlar daha güzel vücuda sahip olma konusunda erkeklerden daha fazla baskıya maruz kalmaktadır, çünkü onlar sosyal şanslarının/ fırsatlarının bedensel güzellikleri tarafından belirlendiğini çok hızlı öğrenmişlerdir. Kendini güzel veya çirkin hissetmek bir kadının benlik algısını belirleyen çok önemli bir nokta olduğu (Mazur 1986: 282) gibi, toplumdaki ötekiler tarafından güzel algılanmak da kadının benlik algısında vazgeçilmez izlekler olarak belirginleşmektedir.

Kadının beden algısının ve güzelleşme çabasının altında, çocukluk döneminde beden sınırlarını keşfetme ve bu keşiften doğan ruhsal kayıp yatmaktadır. Burada “bütünsel” bedenin “mutlak” ama aynı zamanda ölümcül zevkinin kaybedilip kısmi beden parçalarından haz alınması söz konusudur. Psikanaliz¹İlgilendiği anatomik yapının dışındaki bu ruhsal beden, öteki tarafından bize yansıtılan kendi beden algımızın bilinç dışı tasarımıdır. Burada önemli olan nokta, bedenin, bütüncül zevkin kaybı, yani eksiklik olmadan kurulamadığıdır. Bu bağlamda kadının kozmetik ürünlerden estetik ameliyatlara uzanan ve asla tatmin edilemeyen bu güzellik çabasının altında süregelen bu tamamlanma arzusunun yattığı düşünülebilir (İnceoğlu ve Kar 2010: 65- 66). Lacan’ın “parçalanmış beden” (corps morcele) kavramını işleyişinde de görülebildiği gibi, ayna evresinin² beden, ortam ve aynadan oluşan karmaşık geometrisi bireyi aldatır. Parçalarına ayrılmış, darmadağın bir halde algılanan beden ve bu anın çağrıştırdığı endişe, bireyin güvenli bir bedensel benin sahibi olma arzusu ateşler. Özne, ister bedene doğru isterse parçalanmış beden imgesine doğru yönelmiş olsun, düşündüğü şey bir inşadır (Bowie’den aktaran: İnceoğlu ve Kar 2010: 66). Bireyin anneden kopuşla başlayan tamamlanma ihtiyacı bedenini yeniden ve tekrar inşa etme arzusu olarak tezahür edecek ve bu durum hayatı boyunca sürecektir (İnceoğlu ve Kar 2010: 67). İşte bilinçaltında kendisine yansıtılan kendi beden algısının bilinç dışı tasarımına ulaşmaya çalışan ve sürekli bakılan nesne olma dürtüsüyle hareket eden kadın, kendisi olmaktan çok başkalarının gözünde izlenen bir nesne olma konumunu önemser.

Baudraillard'nın (2011) simülasyon olarak kavramsallaştırdığı bu modern yapaylaşma süreci, güzelliğe dair doğuştan gelen “şanssızlıkları” reddederek beden yapılındırılabileceğine dair inançla, biçimin insanın değerine işaret ettiğine dair inancı bir araya getirir. Bu söylemde düzenlenmiş görüntü anlamlı işlevini yerine getirir. Nadide, dalgalı ve ince kumaşlar, pastel renkler giyen kadın, kadınlık inanışlarını yorumlayıcı şemalar olarak kullanıp, kendisini okunacak bir metin gibi sunar (Wallace/ Wolf 2004: 437- 438, Dorothy Smith 1987,1990'den). Bu metnin en önemli imgesi sonsuz gençliktir ve gençliğin devamının düzenli idman ve atletizm, belirli aralarla yüz çekirme, yağların aldırılması, gözlere müdahale gibi yöntemlerle sağlanacağı bilinmektedir. Genç bedenlerin yaşlılığa *karşı* adeta inşa edildiği (Wallace-Wolf 2004: 437- 438, Turner 1982'den) bu süreçte beslenme bozuklukları ortaya çıkmakta, beslenme bozukluğu kadınlarda bedensel ve fiziksel hastalıklara neden olmaktadır (Mazur 1986: 281, Reece 1996, Hoepfner 2000, Dunkel et al. 2010, Lovejoy 2001, Cussins 2001, Polinska 2000).

Kadını güzelliğin standartlarının isteğe ve kültüre bağlı olarak değişmediğini savunanlar olsa da, genel kanı, güzelliğin içinde bulunulan zaman, durum ve kültüre göre değiştiği yönündedir (Mazur 1986: 281, Lovejoy 2001). Cinsiyet, cinsellik ve insan bedeni ve bunların bireysel deneyimleri, kültür tarafından aracısız, doğal olarak anlaşılabilen bir şekilde anlamlandırılır (Rando 1991: 48). Modern reklam, ticaret ve eğlence kurumları mevcut moda göre şekil almaları için kadınlara baskı yapan, yıldan yıla değişen güzellik nosyonları üretmektedir (Mazur 1986: 281). Bu noktada Umberto Eco'nun “kışkırtıcı güzellik ile tüketici güzellik arasında çağın dramatik bir kapışmaya tanıklık ettiği” vurgusu konunun anlam bütünlüğüne yapılan önemli bir katkı olarak karşımıza çıkar (Eco 2006: 414).

Modernitenin kadın bedeniyle ilişkili bu tutumu beden sosyolojisinin en temel ilgi alanlarından biridir ve konuyla ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Sürdürülen çalışmalara katkı sunmak amacıyla yaptığımız bu çalışmada temel sorunsalımız, tesettürlü kadınların gündelik hayatlarında güzel olma/güzel görünme amacına yönelik hangi eylemleri yaptıkları ve onları bu eylemlere hangi nedenlerin yönelttiğidir. Bilindiği gibi, tesettür kadın dindarlığının görünen en önemli tezahürlerinden biridir (Fidan 2015); kadın ve erkeklerin sosyal ayrışmasını destekleyen Kur'an, kadınların dikkat çekici olmayan elbiseler giyinmesinin gerekliliğine rehberlik yapar (Khan

1995). Bu bağlamda tesettür (hijab veya başörtüsü) tam anlamıyla “perde” veya “mekânsal boyutun bariyeri” anlamını taşır (Ruby 2006, Hargreaves ve Vertinsky 2007). Bilgi ve değer arasında kopmaz bir bağ kuran Müslüman kimlik tasavvuru düşünce ve eylem arasında da derin bir bağlantıyı hedefler (Köysüren 2013: 72), bu bağlamda dinin emirlerini yerine getirmek amacıyla tesettürlü giyinen kadının dini inançlarını eyleme taşıdığı düşünülür. Dolayısıyla tesettür ile tesettürlü özne arasındaki bağlantı dinî düşünceden ve dinsel yaşam pratiklerinden bağımsız ele alınamaz. Bu bakımdan temel sorunsalımız olan tesettürlü kadınların güzel olmaya/ güzel görünmeye yönelik eylemsellikleri ve bunların arka planı dinsel düşünceden bağımsız ele alınamaz.

Bu sorunsallarımızı aydınlatmak için yüksek eğitilmiş, çalışan, evli ve tesettürlü dokuz kadın, ayrıca yüksek eğitilmiş, çalışan, evli, ancak tesettürsüz bir kadın olmak üzere toplam on kadınla odak grup görüşmesi yapılmıştır. Kadınların tesettürlü giyinme biçimleri farklıdır; katılımcılarımız, pardösülü, etek ceketli, pantolonlu vb. kıyafet kategorisine sokulabilse de, bu kıyafetlerin de darlık/ bolluk, süslülük/ sadelik oranı değişmektedir. Tesettürsüz bir katılımcının programı nötrleştirmede katkısı olacağı düşünülmüş, program sürecinde bu ön görüde haklı çıktığımız gözlenmiştir. Tesettürsüz katılımcımız farklı bakış açılarını içeren soruları ve katılımlarıyla görüşmeyi hareketlendirmiş, kadınların değerlendirmelerini daha sağlam bir zemine taşımıştır.

Yöntem

Nitel araştırmalarda en sık kullanılan yöntemlerden biri olan odak grup görüşmesi, “ılımlı ve tehditkâr olmayan bir ortamda önceden belirlenmiş bir konu hakkında algıları elde etmek amacıyla dikkatle planlanmış bir tartışmalar serisi” olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2011: 152). Odak grup görüşmesi, “karşılıklı etkileşim ve çağrışımlar sonucu, katılımcılar birbirlerinin zihinlerindeki duygu ve düşünceleri tetikler; böylelikle zengin bir bilgi akışı sağlanır. Bu yöntemde grup baskısı, sosyal onaylanma ve sosyal beğenilirlik gibi engellerin aşılması ve katılımcıların gerçek algı, duygu ve düşüncelerine ulaşılması amaçlanmaktadır (Çokluk vd. 2011: 98).

Bowling’e (2002) göre odak grup görüşmesi küçük bir grupta lider arasında yapılandırılmamış görüşme ve tartışmada grup dinamiğinin etkisini kullanma, derinlemesine bilgi edinme ve düşünce üretmedir. Krueger ise (1994)

odak grup görüşmesini, bireylerin düşüncelerini serbestçe söyleyebileceği bir ortamda dikkatlice planlanmış bir tartışma olarak tanımlamaktadır. Morgan'a (1997: 12), göre, odak grup görüşmesi, araştırma konusuyla ilgili grup içinde ortaya çıkan "etkileşim"dir; Patton (2002: 386), bu etkileşimin grup üyelerinin düşüncelerini geliştirmesine yol açabileceğini, ancak grup üyelerinin aynı veya farklı düşüncelerinin zorunlu olmadığını savunur. Odak grup görüşmeleri, önceden belirlenmiş yönergeler çerçevesinde gerçekleştirilen, bu yöntemin mantığına uygun olarak, görüşülen kişilerin özelliklerini ön planda tutan, katılımcıların söylemine ve bu söylemin toplumsal bağlamına dikkat edilmesi gereken nitel bir veri toplama tekniği olarak tanımlanabilir. Bu anlamda odak grup görüşmeleri, grupların, alt grupların, bilinçli, yarı bilinçli veya bilinçsiz olarak yaptıkları davranışlar ve psikolojik ve sosyo- kültürel özellikleri hakkında bilgi almayı, davranışlarının ardındaki nedenleri öğrenmeyi amaçlayan nitel bir yöntemdir (Akşit 1992, Kroll et al. 2007).

Odak grup görüşmelerinin amacı, belirlenen bir konu hakkında katılımcıların bakış açılarına, yaşantılarına, ilgilerine, deneyimlerine, eğilimlerine, düşüncelerine, algılarına, duygularına, tutum ve alışkanlıklarına dair derinlemesine, detaylı ve çok boyutlu nitel bilgi edinmektir (Kitzinger 1994, Krueger 1994, Bowling 2002). Odak grup görüşmelerinde önemli olan katılımcıların kendi görüşlerini özgürce ortaya koymalarını sağlayacak ortam oluşturmaktır. Bu anlamda odak grup görüşmelerinin en önemli avantajı, grup içi etkileşimin ve grup dinamiğinin bir sonucu olarak yeni ve farklı fikirlerin ortaya çıkmasıdır (Kitzinger 1994, 1995). Karşılıklı etkileşim ve çağrışımlar sonucu, katılımcılar birbirlerinin zihinlerindeki duygu ve düşünceleri tetiklerler; böylelikle de zengin bir bilgi akışı sağlanır. Bu yöntemde grup baskısı, sosyal onaylanma ve sosyal beğenilirlilik gibi engellerin aşılması ve katılımcıların gerçek algı, duygu ve düşüncelerine ulaşılması amaçlanmaktadır.

İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde, dokümanlardan elde edilen nitel araştırma verilerinin işlenmesi, verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde dört aşama bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2011: 227). Bu çalışmada, ilk aşamada belirlenen tarama ve seçim ölçütleri-

rine göre kodlamalar yapılmış ve bu bağlamda çeşitli anlam kategorilerine ulaşılmıştır. Bu aşamadan sonra veriler düzenlenmiş, anlam kategorilerine göre gruplanmış ve son olarak, elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Araştırmada **1-** fiziksel problemler, **2-** fiziksel/estetik problemleri giderme veya engelleme yöntemleri, **3-** güzelliğe yönelik öz bakım eylemlerin nedenleri, **4-** güzellik ve öz bakım kriterlerine eleştiri olmak üzere dört farklı kategori ortaya çıkmıştır, bu kategoriler anlam bütünlüğüne göre analiz edilecektir. Konuşma metninden çıkarılan anlam kategorileri kendi içinde ortaya çıkan anlamsal uzanımlarla incelenecektir.

1-Fiziksel Problemler

Grup görüşmesinde tesettürlü kadınların bedensel güzelliğe ilişkin tehdit olarak değerlendirdikleri kavramlar şunlardır: Fazla kilolar, doğum sonrası lekeler, kırışıklıklar.

Araştırmada fazla kilo, başka bir deyişle şişmanlık güzelliği tehdit eden en birinci etmen olarak ortaya çıkmıştır.

“...Allah kahretmesin ki son bi kaç aydır çok kilo aldım... Bana ben fil gibiyim hiçbi şekilde bak samimi söylüyom... Bak ben kendimi nasıl görüyom soru bu de mi? Bakın ben aşırı kilolu bi insan değilim iki ben 2 çocuk annesiyim üç ayrıca ben yaşım ve konumum itibarıyla manken olmak zorunda değilim bunun farkındayım farkındalıksızlık değil bunun bilincindeyim ama gayri iradi hiçbi şekilde aynaya bakamıyorum ve nefret ediyorum kendimden ve kendimden nefret duygusu geliştirdi bu bende (PR, sa. 273- 284).”

Örnek alıntıda gördüğümüz gibi, katılımcı kendisini oldukça şişman bulmakta, bedenini abartılı kavramlarla betimlemektedir (fil). PR, şişman olarak kodlanabilecek beden ölçülerine sahip değildir, ancak fiziksel olarak modernitenin idealize ettiği beden kriterlerine uygun bir bedeni de yoktur. Sosyal aktör bedensel özellikleriyle ilgili memnuniyetsizliğini ortaya koyarken, bir *manken olma* zorunluluğunda olmadığını öncelikle belirterek *farkındalık* durumunu ortaya koymaktadır. Ancak sosyal aktörün ifadedlerinden, bu farkındalığın kendisini beden algısıyla ilgili ruhsal bir dinginliğe veya memnuniyete ulaştırmadığı anlaşılmakta, katılımcının beden memnuniyetsizliği psikolojik travmayı andıran ipuçları içermektedir.

“Benim de doğum lekelerim vardı ben doğum lekelerim için doktora gidi-

cem cilt doktoruna... Yok o hiç önemli değil diyo (eşi)... Hayır diyom ben erkekler öyle diyo ama ben kendimin eski halini biliyom ben kilolarımı da biliyom yüzümü de biliyom ben böyle olmak istiyom (ZE, sa. 454- 457).”

Kadınların kendilerinde tespit ettikleri fiziksel *sorunlar* genellikle hamilelikle ilişkilidir ve doğum sonrasında ortaya çıkmaktadır. Sosyal aktör, eşinin söz konusu fiziksel sorununu (lekeler) önemsememesine karşın kendi görünüşüyle ilgili farkındalığını yüksek düzeyde bir uyarılmışlık haliyle ifade etmiş, çözüm yolları aramış ve uygulamıştır. Doğum sonrası lekeler için gruptaki kadınlardan pek çoğunun leke giderici krem, doktor tavsiyesine uygun ilaç, kür vb. uygulaması yaptığı anlaşılmıştır.

“...Ben mesela gözlerimin altında kırışıklık olduğunu düşünüyorum ben bunu problem ediyodum yani bundan dolayı gittim gerçekten doktora da hem krem almak istiyodum hem de kırışıklıklarım için... Ben bu mimiklerimi çok kullanıyorum... Bundan dolayı gittik doktora bunları kullanmanın bi iki sene dedi yaşınız daha küçük dedi 31 yaşındayım hani bi iki yıl sonra botoks yapabilirsin dedi... (eşime) Botoks yaptırmam gerekirse diye sordum... Eşim bana deseydi ki evet kırışıklıkların var ben hemen botoks yaptırırdım (EM- sa. 441- 450).”

EM’in bu ifadeleri grupta belli ölçüde infial uyandırmış, katılımcının kendi yüzüyle ilişkili bu yaklaşımı *abartılı* bulunmuştur. Katılımcının yüzünde en azından bizim fark edeceğimiz bir kırışıklık yoktur; gruptaki genel infialin nedeni de çıplak gözle fark edilmeyen küçük bir belirtinin kadın tarafından sorun haline getirilmesidir. Ancak katılımcı yüzündeki kırışıklık *sorunundan* emindir ve onu gidermek için ciddi girişimde bulunmuştur. EM’in bir estetik müdahaleden (botoks) vazgeçmesinin nedeni eşidir; tesettürlü kadınların estetik yönelimlerine eş etkisi çalışmanın devamında yer alacaktır. Bu noktada müdahalenin zamansızlığının (31 yaş) yanında, görünen en önemli etkinin dinsel argümanlardan bağımsız biçimde eş etkisi olduğunu belirlemek yeterlidir.

2-Güzelliğe Yönelik Öz Bakım Eylemlerinin Nedenleri

Tesettürlü kadınların bedenleriyle ilişkili öz bakım yönelimlerinin arka planında farklı etmenler vardır: a) Yaşın ilerlemesine bağlı olarak ortaya çıkan fiziksel bozulmaları engellemek ve duygusal anlamda yaşlılığa direnmek, b) bedensel öz bakımı aileden görmek/ alışkanlık haline getirmek, c) ka-

dınların eşlerinin konuyla ilgili tutumları, d) kocayı tesettürsüz kadınların etkilerinden korumak, e) dinin ve/ veya dinsel yaşantının toplumsal çevre tarafından kabul edilebilirliğini arttırmak, başka bir deyişle dine hizmet etmek, f) evliliğin yolunda gitmediği veya farklı faktörlerin etkisiyle girilen depresif durumlar.

a)Yaşın İlerlemesine Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Fiziksel Bozulmaları Engellemek ve Duygusal Anlamda Yaşlılığa Direnmek: Grup görüşmesinde kadınların tamamında olmasa da, belli bir yaştan sonra fark edilen bedensel bozulmaların kadınları öz bakıma yönelttiği, öncesinde buna çok ihtiyaç hissedilmediği ortaya çıkmıştır.

“Ben çok önceki hayatımda çok bakım yapan bi insan değildim yaş ilerledikçe yavaş yavaş insanın kendine bakması... Aynaya baktığınızda bişeyler kaybettiğinizi yılların sizden bişeyler götürdüğünü görüyorsunuz ya... Hani önlem alayım şey yapayım... Yine bişey yapmıyom, sabahları bi nemlendirici sürüyom o kadar. Kuaföre... Mesela saçımı ilk kez değiştirdim ben ondan öncesinde hiç böyle boya vs yapmıyodum doğumdan sonra çok göbeem kalmıştı pasif cimnastiğe gittik arkadaşlarla (KE, sa. 929- 938).”

Sosyal aktörün hayatını şimdiki ve *önceki* olarak dönemlere ayırması, bedensel yönelimleriyle ilgili önemli ipuçları vermektedir. KE'nin ifadelerinde yaşlanma korkusu ve yaşlanmayı durdurmak, en azından yavaşlatmak telaşı belirgindir. Sosyal aktör, yılların bedeni üstündeki olumsuz etkilerini fark edinceye kadar (önceki dönem) bedenine yönelik estetik amaçlı bir öz bakım uygulamamıştır. Fiziksel anlamda fark edilen kaybın yönelttiği öz bakım eylemleri ise, sosyal aktörün kodladığı güzellik kriterleri ile doğrudan ilişkilidir. Yüzde belirmeye başlayan kırışıklıklar için önlem almak (nemlendirici), akları kapatmak için saçları boyatmak ve doğumdan sonra alınan kilolardan diyetin dışında bir aktiviteyle (pasif jimnastik) kurtulmak. Sosyal aktörün ifadelerinde, bedenine ilgili estetik yönelimlerini meşrulaştıracak herhangi bir dinsel argüman göze çarpmamakta, karşımızdaki sosyal metinde modernin sunduğu güzellik alternatiflerini kullanmaya çalışan modern bir kadın gözlemlenmektedir.

Gruptaki kadınların yaşa bağlı farklı duygu durumlarına girdiği ve estetik eylemlere yöneldiği şu alıntıda da belirgindir.

“...30 yaş bunalımında ilk kez kaşlarımı aldurdım inanır mısınız bi yılda

fark etti kaşımı aldığımı (BU, sa. 962).”

BU'nun otuz yaş bunalımını dile getirme şekli söz konusu sürecin içselleştirilmesi bakımından dikkat çekicidir. Katılımcı bir dönem yaşa (otuz yaş) bağlı olarak girdiği bunalımı *normal* bir süreç olarak genelleştirmiş ve kabul edilmiştir. Bu'nun bedensel güzellikle ilgili içsel yönelimleri eşinin konuya yönelik ilgi(siz)liğine çarpmış, ancak eşin bu tutumu sosyal aktörün estetik eylemini (kaş alma) sona erdirmemiştir.

b) Bedensel Öz Bakımı Aileden Görmek/ Alışkanlık Haline Getirmek:

Kadınların öz bakım yönelimleri yaşın ilerlemesiyle ortaya çıkan bir durum olduğu gibi ailede edinilen bir alışkanlık şeklinde de ortaya çıkmaktadır. BU'nun manikür/ pedikür yaptırma alışkanlığı bedeniyle ilgili özgün bir eylemsellik olmaktan çıkmış, normalleşmiştir. "...Manikür yaptırıyorum...O annemin şeyi... Çocukluğumdan beri götürdüğüm için (BU, sa. 928)" ifadeleri sosyal aktörün bu yöneliminin normal bir eylem olarak hayatına ne kadar sirayet ettiğinin işaretidir. Ancak grubun genel özelliğine baktığımızda, kadınların öz bakım eylemlerinin aileden gelen bir alışkanlık olmadığı görülmektedir.

Tesettürlü kadınlarda güzelleşme yönelimlerinin yöresel bir alışkanlık bağlamında yaşandığı ve sunulduğu da gözlenmiştir.

"...Ben Maraşlıyım her türlü kıyafeti giyerler bizde... Mesela biz günlere gezmelere gidiyoruz makyaj yapmak kendini çok iyi hissettiriyo orda makyaj yapıyorum (GA, sa. 503- 504)."

Katılımcı, yaşadığı metropolde makyaj yapmayan ve kendi ifadelerine göre belli dinsel ölçülere fazlasıyla riayet eden bir kadındır. GA, çocukluğunun geçtiği ve hâlâ kendisini *onlardan* (bizde) hissettiği memleketinde bir çeşit kimlik değişimi yaşamakta ve bundan duyduğu memnuniyeti ifade etmektedir. *Her türlü kıyafet*, sosyal aktörün kendisini ait hissettiği dinsel grupta çok da kabul görmeyecek özelliklere (dar, fazla süslü vs.) sahip giysileri ifade etmektedir. GA'da, memleketine hissettiği aidiyet duygusuyla aynı dinsel gruba aidiyetin hissettirdiği duyguların eylemsel tezahürü farklıdır. Sosyal aktör, farklı mekânlardaki yaşam tarzını aidiyet ilişkilerine göre düzenlemekte, bu yaşam tarzlarındaki farklılık içsel bir çelişki yaratmamaktadır. Ancak sosyal aktör *makyaj yapmanın ve her türlü kıyafeti* giymenin meşrulaştırıldığı alanı belirlemekte (günler), kendisini *iyi* hissettiren şeyin

din dışı olmadığını da ortaya koymaktadır.³

c) Kadınların Eşlerinin Konuyla İlgili Tutumları: Kadınların öz bakım yönelimlerini belirleyen önemli etmenlerden biri de eşlerinin tutumudur. Bedensel güzelliğini koruma ve sürdürme bakımından farklı eylemlere yönelen kadınların bu eylemleri devam ettirmesinde eş etkisi oldukça belirleyicidir.

“Kuaföre gidiyorum mesela sabahları yani her sabah ve her akşam yüzümü jelle yıkarım ondan soora tuniklerim ondan soora göz kremi sürerim hava güneşliyse güneş kremi sürerim ondan soora... Ondan soora başka ne yaparım yine mesela tatil günündeysen sabah erkenden eşim uyurken saçlarımı böyle bukle bukle yapıyorum çok hoş oluyo... Ondan soora spora gittim üç ay kadar gittim çok da hoşuma gitti bırakmamın sebebi şey oluyodu eşim de destekledi ama sonra çocuğum küçük olduğu için sanki onun zamanından çalışıyomuşum gibi geliyodu salonun kreşi falan olsaydı iyi olurdu oğlum da benimle beraber olucaktı ama evde bırakıp gitmek hoşuma gitmiyodu o yüzden bıraktım yani (EM, sa. 940- 948).”

EM,'in ifadelerinde ilk etapta gündelik hayatta alışkanlık halini almış bir eylemler dizgesi göze çarpmakta, daha sonrasında eş etkisi iyice belirginleşmektedir. Yüz ve beden güzelliği için bir dizi öz bakım eylemleri yapan katılımcı, belli bir süre devam ettiği spor etkinlikleriyle ilgili eşinin onayını vurgulamaktadır. Sosyal aktörün estetik eylemlerinin odağında eş memnuniyeti ve bu bağlamda ulaşılabilecek ilişki tatmini bulunmaktadır. Ancak karşılıklı anlayış içinde devam eden estetik eylemsellikler, sosyal aktörün annelik rolüyle başka bir kulvara çekilmiştir. Zamanını, ilişki içinde bulunduğu kişiler ve kurumlara bölüştürdüğü anlaşılan EM, spor yapmak için ayırdığı zamanı çocuğun zamanı olarak kodlamış ve çocuğuna ait kıldığı şeyi onun elinden almamak (çalışıyomuşum gibi geliyodu) için spor salonuna gitmekten vazgeçmiştir. Çocuğu ile estetik yönelimi arasında bocaladığı ve her ikisi için de en iyisini yapmak için çareler aradığı anlaşılan sosyal aktör, sonuç olarak çocuğuyla vakit geçirme fikrini benimsemiştir. Bu noktada, kadınların estetik yönelimlerini belirleyen etmenlerin farklı uzanımlara sahip olduğunu ve bunların önem derecesinin duruma göre farklılaşabildiği söylenebilir.

Kadınların öz bakım yönelimleri üstündeki eş etkisinin farklı bir yönüne

değınmek gereklidir. Estetik yönelimlerini öz bakım eylemleriyle somutlaştıran kadınların bu yönelimleri eş etkisiyle güçlendiğı gibi ortadan kalkabilmektedir de.

“Bence kuaförmüş şuymuş buymuş onu yönlendiren eşler oluyo mesela benim annem bize düzgünlüğü alıştırdı ama kuaföre gitsin yüzüne şunu sürsün bunu sürsün o tarz bi insan değil düzenli bi insan ama o yönden bakımlı bi insan değildi bende de o var yani öyle bişey görmediğimiz için... Eşim de hani yapsan da olur yapmasan da olur öyle şeylere önem veren bi insan değil bazen kuaföre gitmek isterim saçımı fönleyim öyle işe gideyim falan sonra aman boşver... (diyorum) Bu bende bi ihtiyaç olmuyo eşimin hoşuna gider mi gider ben kuaföre falan gittiğimde eşim sadece şunu der ‘ooo çok güzel olmuşunuz KE hanım...’ O kadar ya da gözümde ben sürme sürsem bunlar (arkadaşları) fark eder o etmez... Ben dediğimde de ‘ooo... gözünde sürme mi var’ falan... O öyle olunca insan arkasını getirmiyö (KE, sa. 951- 961).”

Katılımcı, aile, özellikle anne etkisiyle güzelliğe yönelik öz bakım eylemlerinden uzak yetişmiştir, dolayısıyla bu anlamda davranışlarında yerleşen bir alışkanlık yoktur. Ancak bir kadın olarak güzel olmaya/ görünmeye duyduğu ihtiyacı ifade eden sosyal aktör, güzel görünme eylemselliğinin devamını eş takdirine bağlamıştır. Çalışma hayatında başörtüsünü çıkaran⁴ sosyal aktör, içinde bulunduğu sosyal ortamlarda güzel olmayı ve güzel görünmeyi önemsemekle birlikte, estetik yönelimlerinin devamı için eş desteğini diğer etkilerden öne koymaktadır.

Gruptaki kadınların tamamında güzelliğe yönelik eylemselliklerde eş etkisinin çok önemli olduğu düşüncesi hakimdir; bu düşünceye itiraz etme/ kabul etmeme anlamında bir ifadeye rastlanmamıştır.

d) Kocayı Tesettürsüz Kadınların Etkilerinden Korumak: Öz bakım yönelimlerindeki eş etkisinin farklı bir uzantısı, kocayı toplum dünyasındaki tesettürsüz kadınların *tehlikeli* etkilerinden korumaktır. Grupta hakim olan bu düşünce tesettürlü kadınların zihninde *kocayı haramdan korumak* olarak kavramsallaşmıştır.

“...Yani şöyle söyleyim insan nefesine güvenmiyom allame-i cihan da olsa... Eşıme değil de hiçbi erkeyin bunu sağlayabileceeni düşünmüyom bi kadına hayır bi kere diyebilir iki kere diyebilir kaç kere diyebilir? Çağırarak ola-

rak demiyom hayır demek şu... Kalbine koymak aklına koymak bakmak hatta... Bence gözünü deydirmek yeter zaten şeyinin bozulması için göz göze geldi mi... Yani gözü deyip aktığı anda yani bitti yani o sadakat bitti... Bence hiçbi erkek... O yüzden açık bayanların her şeyi göstermesinden eşimi kiskanıyom her şeyi biraz kapatmalarını istiyom... Sadece kocama değil yani orda herkese... Çok şey yapmasınlar çünkü onların yaptığını ben dışarda yapamıyom kocama... Dışarda olduğu için yasak olduğu için nefse hoş gelmiyo mu zaten? Elde edemiice şey daha hoş... Açık bayan daha çok dikkat ediyö saçına başına çünkü neden... Ama biz o kadar dikkat etmiyöz ben bakımsız olabilirim ama bakımlı arkadaşlar da o kadar dikkat edemezler yani açık bayan daha çok mesela o giydiği eteyi o çorabı... Yani çok özenli yani giyiniyolar (SE, sa. 1006- 1027).

Katılımcının bu ifadeleri grupta bazı yönleriyle tam kabul görmüş bazı noktalardan ise eleştirilmiştir. Kadınlar, *nefse*, özellikle de erkeğin *nefsine* güvenil(e)meyeceği konusunda hemfikirdir; onlara göre erkeklerin *dindar* olması bu gerçeği değiştirmez. SE'nin erkeklerin *kadın zaafının* dinsellikle tam olarak önlenemeyeceğine ilişkin sözleri (allame-i cihan da olsa/ vurgu) grup tarafından tam olarak kabul edilmiştir. Bu kabul, kadınların kendi bedenlerine ilişkin estetik kaygılarına önemli ölçüde kaynaklık etmektedir. Ancak gruptaki kadınlar erkeklerin zaafı konusunda hemfikir olsa da, bu zaafın eyleme geçmesini engelleme yolunda yapılan girişimler farklı düzeydedir. Söz konusu düzey farklılığı, erkeklerin konuyla ilgili tutumlarından kaynaklanmakla birlikte, örnek alıntıda görüldüğü gibi, tesettürlü kadınların dışarıdaki kadınlar kadar cazip ol(a)mayacağına duyduğu inanca da dayanabilir. SE'nin ifadelerinde belirginleşen çaresizlik ve güvensizlik psikolojik dayanaklarla güçlendirilmekte, *nefs* olarak kavramsallaştırılan *arzu-ya yönelim duygusunu* tahrik eden cinsel unsurları ortaya çıkaran kadınlar suçlanmaktadır. Toplumsal kurallar koymaya kadar giden ifadeleriyle tesettürsüz kadınları suçlayan katılımcı, bu tavrıyla grup tarafından eleştirildiği gibi sadakat konusundaki yaklaşımı da kabul edilmemiş ve rasyonel bulunmamıştır. Kadınlar, içinde yaşadığımız kentsel modern dünyada erkeklerin öteki kadınların etkisinden SE'nin ifadelerinde betimlendiği şekilde uzak kalamayacağı gerçeğinden hareketle sadakatsizlik kavramını *aşırı* bulmuşlardır. Grubun genel düşüncesine göre, modern toplumda özellikle dindar erkekler çok yönlü *haramlara*⁵ karşı karşıyadır; bu kaçınılmaz bir realitedir. Bunun yanında dinsel duygularıyla kendisini günaha girmekten korumaya

çalışan, ancak elinde olmadığı durumlarda bakışı/ düşüncesi *harama kayan* erkekler her şeyden önce dinsel açıdan zor durumdadır ve yardıma muhtaçtır. Söz konusu yardım, erkeklerin zihinlerini tam olarak kendileri üstüne çekmek ve orada tutmak fikrinde merkezleşse de, gruptaki kadınların çoğunluğu bunun tam olarak mümkün olamayacağı görüşündedir. Bunun nedenleri, *nefsin hazzı* dışarıda/ ulaşamadığında arayan özelliği ve tesettürlü kadınların dışarıdaki kadının cazibesine ulaşamayacağına dair inançlarıdır. Dindar erkeğin *haramdan* korunması fikri dinsel ve tesettür, cazibe ve görünürlük gibi zıt kavramları çelişkili repertuarlarda bir kere daha tartışmaya açmıştır. Sonuçta, erkeğe cazip gelen *uzanın/ dışardakinin* temelde tesettürlü giyinmeyle değil *erkek fitratıyla* ilgili olduğu, her kadının eşiyile ilgili benzer kaygılar taşıdığı noktasına ulaşılmıştır.

e) Dinin ve/ veya Dinsel Yaşantının Toplumsal Çevre Tarafından Kabul Edilebilirliğini Arttırmak/ Dine Hizmet Etmek: Kadınların güzel olma/ görünmeye yönelik eylemlerini etkileyen en önemli faktörlerden biri, toplum dünyasında dinin ve dindarın kabul görmesini sağlayan görünüşe sahip olma düşüncesidir. Gruptaki kadınların neredeyse tamamı, tesettürlü kadınların toplumsal yaşamda ötekileştirildiğini ve kabul görmediğini ifade etmiş, bu durumun dinsel inanca uygun bir formatta güzel/ şık görünerek belli ölçüde aşılacağını savunmuşlardır.

“...Hocam ben bişey söylemek istiyorum bi abla bana şöyle bi mektup yazmıştı hiç unutmuyorum... Normalde kapalı insanlara çok yanaşmayan çevresi tamamen çok farklı olan bi insan fabrikatörlerin hanımları bana şey demişti hocam demişti ben İslâmiyeti sizinle çok sevdim demişti çünkü dedi giyiminizle insanlara... Onların da (tesettürlünün) güzel giyinebileceğini, oturmasını kalkmasını onların da bildiklerini etrafımızdaki insanlara anlatabildik dedi... Tesettürlü bi hanım... Yani bunun tesettürlü olması her şeyin kapalı olması demek değil yani bu insan o ortamda bizim gibi insanları tanıdı ve bizi sevdi yani bence bu çok önemli dışı farklı olmalı ama kendi aramızda da bi takım şeylere dikkat etmeliyiz (NU, sa. 745- 753).

Katılımcının ifadelerinde öncelikle vurgulanan şey, mektubu yazan kişinin yüksek toplumsal statüsüdür. NU'ya göre, dinden uzak yaşayan yüksek statülü bireylerin zihninde tesettürlü kadınlara ilişkin kötü bir algı vardır ve bu algıyı ortadan kaldırmak tesettürlü kadınların görevidir. İfade bütünlüğü içinde yalnızca dış görünüm vurgulanmamakta, tesettürlü kadınların top-

lum dünyasındaki hal ve tavırlarındaki incelik ve nezaket de dikkate sunulmaktadır. Dini ve dinsel yaşantıyı dine uzak olan insanlara ulaştırmayı temel görevlerinden (tebliğ)⁶ biri kabul eden sosyal aktör, sosyal yaşamdaki tesettürlü kadın görünümünü bu görev bağlamında sistematize etmiştir.

f) Evliliğin Yolunda Gitmediği veya Farklı Faktörlerin Etkisiyle Girişilen Depresif Durumlar: Kadınların öz bakım eylemselliklerini etkileyen önemli faktörlerden biri de gündelik hayatın farklı aşamalarında maruz kalınan depresif durumlardır. Başta da değindiğimiz gibi, sosyal aktörün içinde bulunduğu depresif durumlar ile öz bakım eylemleri arasında ters orantılı bir ilişki vardır.

“Depresyona girdiğim bi dönem vardı bundan 6- 7 yıl önce o zamanlar hiç kendime bakmadığım bi dönemdir o üç dört ay gibi evlilik hayatımız da kötü gidiyordu sadece hani depresyona bağlı değil sonra fark ettim ki yani öz bakım becerilerimi gitgide kaybetmişim o dağılmış böyle aynaya bakınca... Ne zamanki ondan çıktım su yüzüne ondan soora kendime kendi çerçevemde bakmaya devam ettim soora her şey düzeldi (NE, sa. 975- 979).”

NE'nin ifadelerinden, kadını ruhsal anlamda sağlıksızlaştıran çok faktörlü nedenlerin, öz bakım yönelimlerini de azalttığı veya ortadan kaldırdığı anlaşılmaktadır. Katılımcının betimlediği tabloda pek çok olumsuzluk bir araya gelmiştir; bunlar birbirinin nedeni veya sonucu olabilecek özellikler taşımakta ve sosyal aktörün sağlığını bütünsel olarak bozmaktadır. Bu bütünsel bozulmanın bir uzantısı da kadının kendi bedeniyle kurduğu ilişki kalitesinin düşmesi veya kaybolmasıdır. NE'nin, birbirine bağlı sebeplerle sağlığı bozulduğu gibi, zihinsel bir farkındalığın devamında yine birbiriyle ilişkili biçimde sağlığına kavuştuğu anlaşılmaktadır. Katılımcının ifadelerine dayanarak, depresyon gibi ruhsal bozukluklarla beden memnuniyetsizliğinin ve öz bakım yönelimlerinin pozitif bir korelasyonla ilişkilendirilebileceği söylenebilir.

3-Fiziksel/ Estetik Problemleri Giderme veya Engelleme Yöntemleri

Araştırmada tesettürlü kadınların fiziksel/estetik problemlerinden kurtulmak veya onları engellemek amacıyla farklı yöntemlere başvurdukları ortaya çıkmıştır. Bu yöntemler spor salonuna gitme; krem, jel, losyon gibi güzellik malzemeleri kullanma; yüz lekeleri için özel tedavi görme; çok yönlü bakım için kuaföre gitme (saç boyama, bakımı/ yapımı, manikür/ pedikür); botoks

yaptırma fikrini geliştirme; makyaj yapma şeklinde sıralanabilir. Grup görüşmesine katılan kadınlar, fazla kilonun güzel olmayı/ görünmeyi engelleyen en birinci faktör olduğunda hemfikirdir ve gruptaki bütün kadınların kilo vermeye ilişkili faaliyetleri mevcuttur. Ancak diğer eylemsellikler grup içinde aynı yayılıma sahip değildir. Yüz bakımı için krem/ losyon vb. kullanımının yaygınlığı kilo verme faaliyetlerinden sonra gelmekte, onu, saç boyama ve şekil verme işlemleri takip etmektedir. Gruptaki kadınlardan yalnızca iki tanesi doğum sonrasındaki yüz lekeleri için özel tedavi görmüştür, bu yönelim diğer kadınlar tarafından onaylanmaktadır⁷. Ancak yüze botoks uygulama fikri yalnızca bir kadın tarafından dile getirilmiş, bu yönelim grup üyeleri tarafından kabul edilmediği gibi eleştirilmiştir. Ayrıca makyaj yapma, kadınlar tarafından *helal dairede* (evde ve eşlerine karşı) olduğu takdirde kabul edilen bir eylemdir ve kadınların makyaj yapmasını belirleyen tek etmen kocalarının isteği veya isteksizliğidir.

Araştırmamızın son anlam kategorisinde, grup görüşmesi boyunca tartışılan güzellik mevzusunun eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi yer almaktadır.

4-Güzellik ve Öz Bakım Kriterlerine Eleştiri

Grup görüşmesinde, tesettürlü kadınların güzel olması ve görünmesi gerekliliği bütün kadınlar tarafından kabul edilmiş ve desteklenmiştir. Ancak programın sonuna yaklaştığımızda kadınların güzellik konusundaki yönelimleri ve gayretleri farklı bir bakış açısıyla eleştirilmiştir.

“...Evet hocam şimdi güzellik anlayışımız kilolar ve lekeler üzerinden yürüyo benim babam derdi ki babam Karadenizli evlenen kadın yere bastı mı yer sarsılacak derdi zayıflara hastalıklı gibi bakardı ben evlendiğimde çok zayıftım 51 kiloyla evlendim bu kiloda her gittiğimde tartışması olurdu ne zaman bu kilo alacak diye kilolu olamadığım için ben aşağılandım zayıf olduğum için çirkin görüldüm ben... Güzellik algısı yani orda taşımayla ilgili bişey kadın böyle biraz kıyafeti gösterişi takıları falan da güzellik yani her şeye göre fark ediyö... Osmanlıda da kadın hep kiloluydu zaten ben kendim çok mutluyum (SE, sa. 458- 470).”

Katılımcı modern güzellik kriterlerine göre şişman sayılabilecek beden ölçülerine sahiptir ve program boyunca zayıflamak için yeterince gayret sarf edemediğini, sonuç olarak istediği gibi zayıflamayı başaramadığını ifade et-

miştir. Ancak gruptaki kadınların güzellik algıları ve güzel olmaya ilişkin ısrarlı yönelimleri sosyal aktörü rahatsız etmiştir. SE, modernitenin çizgilerine sahip olduğu (51 kilo) bir dönemde, kilolu olmanın kabul gördüğü bir anlayış (babası ve eşinin ailesi) tarafından çirkin görülmüştür. Şişmanlık olarak betimlenebilecek şimdiki durumda ise farklı bir güzellik kategorisi tarafından bir kere daha çirkin bulunmaktadır. Sosyal aktörün şahsına dair her hangi bir etki/ ima söz konusu olmasa da, o, üzerinde birleşilen kadınsı ölçülere sahip olmayışının farkındalığıyla kendi görüntüsünü değerlendirmektedir. Güzelliğin göreceliliğine vurgu yapan katılımcı son tahlilde kadın bedeni üstündeki tarihsel etkiye değinmiş, tarihsel süreçte ortaya koyulan kriterlerin dayanağını bir kere daha tartışmaya açmıştır.

“...Bu 150 yıllık bi tarihe dayanıyo beynimize bi işleme var işte ilgi çekici kadın topuklu ayakkabı kırmızı yani işte sarı saçlar... Biz aslında güzellik anlayışımızı yeniden şey yapabiliriz aslında ben bunun çok yanlış olduğunu ve bizi çok yıpratmıştı düşünüyom ben sokakta inceliyom açık bayanları da inceliyom bazen hep böyle bi mutsuzluk hep beğendirme var... Yani o kadar çok beğendirme duygusu...(SE, sa. 1042- 1046)”

SE, Batı kaynaklı modernleşme serüveninin kadın dayanaklı güzelleş(tir)me faaliyetini özgün ifadelerle özetlemiştir. Modernitenin estetik anlamsal kategorilerle kendisini dayatmasına bir karşı duruş olarak nitelendirebileceğimiz bu ifadeler, kendi içinde öneriler taşımaktadır. SE'ye göre, kendi iradesi dışında bu dayatmaya maruz kalan kadınlar aslında mutsuzdur; modernite kadınları mutluluğa ulaştırmayı vaat etmiş ancak bunu başaramadığı gibi onları daha da mutsuz kılmıştır. Katılımcının ifadelerinde vurguladığı modern kadınsılık (topuklu ayakkabı kırmızı yani işte sarı saçlar) cinsel işaretlerle doludur. SE'de bir taraftan kadının cinsel hazzı tatmin aracına dönüştürülmesinden duyulan acı sezilirken diğer taraftan eşinin zihnini bulandırdıkları için öteki kadınlara öfke duygusu belirginleşmektedir. Kadınların ve erkeklerin çok yönlü kısıkaç altında olduklarını tespit eden bu yaklaşımda, içinde bulunduğumuz durumun yanlışlığı yinelenmekte, kadına dayatılan güzellik anlayışının yeniden düzenlenmesi gerektiğine önemle vurgu yapılmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, modernitenin kadını mükemmelleştirme iddialarına paralel olarak geliştirdiği beden politikalarının tesettürlü kadınlar üstünde de etkili

olduğu tespit edilebilir. Tesettürlü kadınların kendi bedenleriyle ilgili memnuniyet/ memnuniyetsizlik duyguları modernin ölçülerine göre gelişmiş, kadınlar bedenleriyle ilgili düzenleyici faaliyetlere modernin sunumlarına uygun olarak yönelmişlerdir.

Yaptığımız grup çalışması katılımcıların hararetli tartışmalarına sahne olmuş, ortaya koyulan fikirler çelişkili repertuvarlarda gidip gelmiştir. Daha çok dinsel ve güzel/ çekici görünmenin biraradalığını zorlayan yaklaşımlar zaman zaman gerginliğe yol açmıştır. Grup üyelerinin düşünce farklılıkları ve bu farklılıkların dayanakları gruptaki kadınları savları üzerinde yeniden düşünmeye yöneltmiştir. Grubun söz birliğiyle onayladığı düşüncelerin ve yönelimlerin program sonunda katılımcıların nezdinde güçlendiği gözlemlenmiştir.

Tesettürlü kadınlar güzel olma ve güzel görünmeye yönelik önemli ölçüde kaygı duymakta, bu kaygıyı gidermek için farklı yollara başvurmaktadır. Şişmanlık, kadınların hepsi tarafından güzelliği bozucu en önemli etken olarak kabul edilmektedir ve araştırmaya katılan kadınların tamamı fazla kilolarla ilgili eylem yönelimine sahiptir. Bunun yanında doğum sonrasında yüzde beliren lekeler güzelliği bozan ikinci etki olarak belirginleşmiştir. Yaşın ilerlemesine bağlı olarak ortaya çıkan kırışıklıklar ve saçların ağarması kadınlarda *yaşlılık* duygusunu ortaya çıkaran etmenlerdendir. Zaman içinde kendisini gösteren bu fiziksel *sorunlar* kadınlar tarafından giderilmeye çalışılmakta, konuyla ilgili tereddüt yaşanmadığı gibi söz konusu estetik yönelimler genel kabul görmektedir. Estetik yönelimlerin nedenleri çok uçlu kategoriler olarak karşımıza çıkmıştır.

Öncelikle, tesettürlü kadınlar zamanın etkisiyle meydana gelen *doğal deformasyonlardan* etkilenmekte, yaşlılık kaygısını izale etmek için bedensel bakıma yönelmektedir. Gruptaki kadınların bir kısmı bedensel bakıma ailelerinde alışmışlar ve onu hayatlarının bir parçası haline getirmişlerdir; öz bakım yönelimlerini ailesinde kazanan katılımcıların sayısı iki veya üç ta-neyle sınırlıdır.

Yaptığımız araştırmada tesettürlü kadınları estetik eylem yönelimlerine sevk eden en önemli etkenin eş kaynaklı olduğu ortaya çıkmıştır. Tesettürlü kadınlar eşlerinin arzusu/ arzusuzluğu doğrultusunda estetik bedensel faaliyetlere girişmektedirler. Ayrıca, tesettürlü kadınların öz bakım faaliyetleri

dindar erkeği öteki kadınların cinsel/ fiziksel etkilerinden koruma amacın bağı olarak da gelişmektedir. Bu noktada kadınların dinsel duyguları kadınsı estetik kaygılarıyla birbirine girmekte, bu iç içelik dinsel ve estetik kaygıların meydana getirdiği çelişkiyi azaltmaktadır.

Kadınların farklı nedenlere bağlı olarak girdikleri depresif durumlar kadınları öz bakım faaliyetlerinden uzaklaştırmakta, sonuçta kadınlarda beden memnuniyetsizliğini ortaya çıkarmaktadır. Depresyondan kurtulma sürecinde yapılan öz bakım faaliyetleri kadının kendine güven duymasına yardım etmekte, bu süreçte karşılıklılık ilişkisi içinde bir düzelme meydana gelmektedir. Kadınları estetik eylemlere yönelten nedenlerin sonuncusu, tesettürlü kadınların toplum dünyasında dini ve dinsel yaşamı iyi anlatmak amacına sahip olmalarıdır. Daha çok kadınların giyim kuşam bakımından dış görünümünü ilgilendiren bu konuda, güzel olma/ görünme arzusu kadınların dine hizmet etme idealleriyle bütünleşmekte, dine hizmet etme fikri birbirine zıt görünen bu kavramların meydana getirdiği çelişkileri yumuşatmaktadır.

Son tahlilde, kadınların kendi iradeleri dışında maruz kaldıkları modern estetik dayatmalara karşı eleştiri geliştirdikleri, buna rağmen sistemin dışına çık(a)madıkları söylenebilir. Araştırmadan elde ettiğimiz verilere dayanarak, tesettürlü kadınların beden memnuniyetsizliğiyle başa çıkmada, eş temelli estetik yönelimlerde ve toplum içinde tesettürlü kadınlar olarak güzel ve bakımlı görünme arzularının tatmininde dinselliğe dayandıkları söylenebilir.

Açıklamalar

- 1 Freud'a göre, "güzellik sevgisi, amacı ketlenmiş itkinin mükemmel bir örneğidir." Freud bu ifadesiyle güzelliğin fantazmik boyutunu vurgulamaktadır. Bu, içgüdü (instink) nesnesinden dürtü (trieb) nesnesine, ihtiyacın zamanında doyurulması olasılığından arzunun tam tatmininin imkansızlığına döndüğü boyuttur. Bu, daima yasağı ve kaybı davet eden arzunun, savunma süreçleri ve semptomların üretiminde ifade edildiği boyuttur. Her zaman kadınla ilgili kadının güzelliğine ilişkin sorunun yöneltmesi gereken bir imge vardır. "...kadar güzel!" bu nedenle arzu, resmedilmiş kusursuzluğa ulaşmaya çalışır (Pacteau 2005: 22- 40).
- 2 Lacan, Narkisos'un trajik öyküsünde yalnızca aldatıcı bir kendine hayranlığın anlatılmadığını söyler; ona göre suya bakan yüzeyde yansıyan görüntünün tuhaf gücüne esir olur ve kendisini helak edecek derecede

yansıyan imgenin cazibesine kapılır. Ayna evresi olarak adlandırılan bu evrede kişi, kendi “ben”i diyeceği bu imgeyle kurulan tutkulu bağın kaynağındaki enerjiye ve erotik temelli bir ilişkiye sabitlenir (İnceoğlu ve Kar 2010: 66, Bowie 2007:40’dan).

Günlerden bir gün av izindeki Narkissos susamış ve bitkin bir şekilde bir nehir kenarına gelir. Buradan su içmek için eğildiğinde, sudan yansıyan kendi yüzü ve vücudunun güzelliğini görür. O da daha önce fark edemediği bu güzellik karşısında adeta büyülenir. Yerinden kalkamaz, kendine âşık olmuştur. O ana dek kimseyi sevmeyi sevmediği kadar, sevmiştir kendi görüntüsünü. O şekilde orada ne su içebilir, ne de yemek yiyebilir, tıpkı kendisine âşık olup karşılık bulamayan Ekho gibi Narkissos da günden güne erimeye başlar ve orada sadece kendini seyrederek ömrünü tüketir. Öldükten sonra da vücudu *nergis* çiçeklerine dönüşür.

- 3 İslâm inancını ihtiva eden dinsel gündelik yaşamda dinin izin verdiği alan içinde haz alınan şeylerin yapılması *helal daire keyfe kâfidir* söylemiyle ifade edilir. Katılımcının tabi olduğu nur cemaatinin bu söylemi, Said Nursi’nin *Sözler* kitabında Altıncı Söz’de okunabilir.
- 4 Araştırmayı yaptığımız tarihte başörtüsü serbestisi yoktu.
- 5 Haramdan kastedilen şey, özellikle tesettürsüz kadınların erkeklerin zihinlerini *bulandıran* görünüşleri ve cinselliği çağrıştıran kadınsı tavırlarıdır.
- 6 Modern kentsel yaşamda değişip dönüşen kadın dindarlığındaki tebliğ meselesi için bakınız: Fidan, Fatma Zehra (2015). *Modernlik ve Dindarlık Arasında Kadın*. İstanbul: Opsiyon.
- 7 Gruptaki kadınların yalnızca iki tanesinde doğum sonrasında yüz lekesi problemi ortaya çıkmıştır; yüz lekesini gidermeyle ilgili müdahale yapmama ihtiyacı duymamaktan ileri gelmektedir.

Kaynaklar

- Aksit, Belma (1992). “Medikal araştırmalarda etik sorunlar”. *Türk Tabipler Birliği Sağlık Kongresi*. 8–11 Mart 1992. Ankara.
- Baudrillard, Jean (2004). *Tüketim Toplumu*. Çev. Hazal Deliçaylı- Ferda Keskin. 2. Basım. İstanbul: Ayrıntı.
- _____. (2011). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*. Çev. Oğuz Adanır. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay.

- Bowling, Ann (2002). *Research Methods in Health: Investigating Health and Health Services*. Philadelphia, PA: McGraw- Hill House.
- Coward, Rosalind (1993). *Kadınlık Arzuları*. Çev. A. Türker. İstanbul: Renk Bas.
- Cussins, Anne Marie (2001). “The Role of Body Image in Women’s Mental Health”. *Feminist Review* (Women and Mental Health) 68: 105-114.
- Çokluk, Ömay (2011). *Kuramsal Eğitimbilim* 4 (1): 95- 107.
- Demez, Gönül (2009). *Toplum Bilim* (Beden Sosyolojisi Özel Sayısı): 9- 12.
- Dunkel, M. Trisha, Denise Davidson, Shaji Qurashi (2010). “Body satisfaction and pressure to be thin in younger and older Muslim and non-Muslim women: The role of Western and non-Western dress preferences”. *Body Image* 7: 56– 65.
- Eco, Umberto (2006). *Güzelliğin Tarihi*. Çev. Ali Cevat Akkoyunlu. İstanbul: Doğan Kitap.
- Rando, Flavia (1991). “The Essential Representation of Women”. *Feminist Art Criticism* 50 (2): 48- 52.
- Fidan, Fatma Zehra (2015). *Dindarlık Ve Modernlik Arasında Kadın*. İstanbul: Opsiyon.
- Hargreaves, Jennifer and Patricia Vertinsky (2007). *Physical culture, power, and the body*. New York: Routledge.
- Hawort-Hoepfner, Susan (2000). The Critical Shapes of Body Image: The Role of Culture and Family in the Production of Eating Disorders. *Journal of Marriage and Family* 62 (1): 212-227.
- Hesse- Biber, Sharlene, Patricia Leavy, E. Courtney Quinn & Julia Zoino (2006). “The mass marketing of disordered eating and eating disorders: The social psychology of women, thinness and culture”. *Women’s Studies International Forum* 29: 208–224.
- Işık, Emre (1998). *Beden Ve Toplum Kuramı*. İstanbul: Bağlam Yay.
- İnceoğlu, Yasemin ve Altan Kar (2010). *Dişillik, Güzellik ve Şiddet sarmalında Kadın ve Bedeni*. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Khan, Maulana Wahudiddin (1995). *Women between Islam and Western society*. New Delhi: A-Risala Books.

- Kim, Karen Hye-cheon (2007). "Religion, weight perception, and weight control behavior". *Eating Behaviors* 8: 121–131.
- Kitzinger, Jenny (1994). "The methodology of focus groups: the importance of interaction between research participants". *Sociology of Health and Illness* 16 (1): 103–121.
- Kitzinger, Jenny (1995). "Qualitative research: introducing focus groups". *British Medical Journal* 311: 299- 302.
- Krueger, A. Richard (1994). *Focus Groups: A Practical Guide For Applied Research*. London: SAGE.
- Lovejoy, Meg (2001). "Disturbances in the Social Body: Differences in Body Image and Eating Problems among African American and White Women". *Gender and Society* 15 (2): 239- 261.
- Mazur, Allan (1986). "U.S. Trends in Feminine Beauty and Overadaptation". *The Journal of Sex Research* 22 (3): 281-303.
- Morgan, L. David (1997). *Focus grup as qualitative research*. London: Sage.
- Nursi, Said (1996). *Sözler*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Pacteau, Francette (2005). *Güzellik Semptomu*. Çev. Banu Erol. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Patton, Michael Quinn (2002). *Qualitative research and evulation methods*. 3. Baskı. Thousand Oaks. CA: Sage.
- Polinska, Wioleta (2000). "Bodies under Siege: Eating Disorders and Self-Mutilation among Women". *Journal of the American Academy of Religion* 68 (3): 569- 589.
- Ruby, F. Tabassum (2006). "Listening to the voices of hijab". *Women's Studies International Forum* 29: 54–66.
- Reece, Debra (1996). "Covering and communication: The symbolism of dress among Muslim women". *Howard Journal of Communication* 7: 35–52.
- Wallace, A. Ruth; Wolf, Alison (2004). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Çev. Leyla Elburuz & Rami Ayas. İzmir: Punto Yay.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 8. Baskı. Ankara: Seçkin Yay.

Self-Care and Aesthetic Orientations in Veiled Women

Fatma Zehra Fidan*

Abstract

The criteria for physical beauty predicted by modernity are accepted universally, and self-care practices have been developed to reach these criteria. Recently, the generally accepted aesthetic determinations have also been internalized by veiled women, and women's orientations concerning beauty have been shaped based on modern ideas. The contradiction between veiled women's beauty orientation and religious discourse has been softened through religious interpretations but it has not fully disappeared. The most essential arguments softening the existing contradictions in modern society are the representation of the veiled woman as a sign of beauty and her responsibility of protecting religious men from sin.

Key words

Modernity, veiled woman, beauty, self-care, focus group interviews, content analysis.

---

* Assist. Prof. Dr., Celal Bayar University, Faculty of Science and Letters, Department of Sociology-
Manisa/ Turkey.
fatmazolehrafidan@gmail.com

Тенденции ухода за собой и эстетики женщин в хиджабе

Фатма Зехра Фидан*

Аннотация

Современные физические критерии красоты являются общепринятыми во всем мире и с целью достижения этих критериев разрабатываются практики ухода за собой. Общепринятые в последние годы эстетические определения были усвоены также женщинами, облаченными в хиджаб; тенденции женщин быть красивой / красиво выглядеть были сформированы в соответствии с современными направлениями. Противоречивый репертуар, возникший в результате столкновения тенденций о красоте и религиозности женщин в хиджабе, был смягчен религиозными интерпретациями, но этот вопрос полностью себя не исчерпал. Основными аргументами, смягчающими данные разногласия, являются представительство женщины как красоты и ответственность за защиту религиозных мужчин от совершения грехов в современной жизни общества.

Ключевые слова

Современность, женщины в хиджабе, красота, уход за собой, встреча с определенной группой, контент-анализ

---

* И.о.доц. университет имени Джелал Баяра, факультет естественных наук и литературы кафедра социологии - Маниса/Турция
fatmazingrafidan@gmail.com